

EKOLOŠKI ASPEKTI U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA

Akademik prof. dr Ibrahim Jusufrić, email: rektor@iu-travnik.com

Doc. dr Olgica Nestorović, email: olgica.nestorovic@iu-travnik.com

Akademik prof. dr Radomir Biočanin, email: rbiocanin@np.ac.rs

Internacionalni univerzitet Travnik, Bosna i Hercegovina

Sažetak: Održivi razvoj kao savremeni koncept podrazumeva privredni razvoj usklađen sa socijalnom, ekonomskom i ekološkom komponentom. U ovom radu će se analizirati upravo njegovi ekološki aspekti. Cilj je da se pokaže u kojoj mjeri je prisutna svest o uništenju životne sredine u korist ostvarivanja ekonomskog rasta, i da li su oni u pozitivnoj korelaciji ili nisu. Dinamična privreda, zajedno sa socijalnom jednakosti i održivim korišćenjem resursa čine temelje održivog razvoja. Koncept održivog razvoja je nastao kao posledica uverenja da su ekološki menadžment i racionalno korišćenje prirodnih resursa neophodan preduslov za ostvarivanje privrednog rasta bez ekološke degradacije, pa stim u vezi postavlja se pitanje na koji način je moguće ostvariti skladniji odnos između zaštite životne sredine i potrebe za ubrzanim privrednim razvojem. Autori su analizirali međusobnu korelaciju između privrednog rasta i zaštite životne sredine, i postojanje čvrste veze između njih, što potvrđuje i činjenica da privredni razvoj nudi nove mogućnosti za zaštitu životne sredine, stvaranjem uslova za primenu napredne ekološke tehnologije i menadžment sistema, ali i podsticanjem ekološki podobnih modela potrošnje. S druge strane, privredni rast može doprineti održivom razvoju, ali i naneti ogromnu štetu životnoj sredini u slučaju odsustva primene adekvatnih mera.

Ključne reči: održivi razvoj, životna sredina, ekološki aspekt, ekološke tehnologije, ekonomski rast

ECOLOGICAL ASPECTS IN THE FUNCTION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Abstract: Sustainable development as a modern concept implies economic development in line with the social, economic and ecological component. In this paper, his environmental aspects will be analyzed. The aim is to demonstrate the extent to which awareness of environmental destruction exists in favor of achieving economic growth, and whether they are in a positive correlation or not. Dynamic economy, together with social equity and sustainable use of resources, forms the basis for sustainable development. The concept of sustainable development is a consequence of the belief that environmental management and the rational use of natural resources are a prerequisite for achieving economic growth without environmental degradation, so the question arises as to how a more coherent relationship between environmental protection and the need for accelerated economic development. The authors analyzed the correlation between economic growth and environmental protection, and the existence of a strong link between them, which is confirmed by the fact that economic development offers new opportunities for environmental protection, creating conditions for applying advanced ecological technology and management system, as well as by encouraging ecological similar models of consumption. On the other hand, economic growth can contribute to sustainable development, but also cause enormous damage to the environment in the absence of the application of adequate measures.

Keywords: sustainable development, environment, ecological aspect, ecological technologies, economic growth

1. Uvod

Održivi razvoj je ekonomski, ekološki i socijalni, ali i moralni i opšte razvojni koncept, kojim se pokušava da obezbedi uravnoteženo zadovoljenje potreba sadašnjih i budućih generacija, s

obzirom da se to smatra ključem reprodukcije i trajanja ljudske vrste. Čitava filozofija održivosti postavljena je tako da obezbeđuje kontinuitet pozitivnih civilizacijskih tekovina.

Sam termin „održivi razvoj“ je prvi put upotrebljen u Izveštaju Svetske komisije za životnu sredinu i razvoj OUN, 1987. godine. Komisija je tada ponudila i definisala jedan koncept kao moguće rešenje globalnih problema ekološke degradacije, iscrpljivanje prirodnih resursa, siromaštva i uništavanja planete Zemlje od strane ljudi, koji zapravo njoj pripadaju i moraju na njoj da žive. Uvažava se neophodnost ekonomskog rasta za ostvarivanje bržeg napretka zemalja u razvoju, ali se podvlači da ukupni razvoj mora da bude održiv (sustainable). Komisija ga je bliže odredila kao “razvoj u pravcu zadovoljavanja potreba sadašnjih generacija koji ne ugrožava mogućnost budućim generacijama da zadovolje svoje potrebe”.

U Izveštaju se ukazuje na opasnost od vođenja tadašnje politike privrednog razvoja ukoliko se ne uzimaju u obzir mogućnosti Zemlje za obnavljanje resursa. To je značilo pomeranje pažnje sa privrednog rasta prema pristupu, koji pored ekonomskih obuhvata i ekološke i socijalne ciljeve razvoja. Tada su razmatrani i drugi problemi: uloga međunarodne ekonomije u budućem razvoju i njene implikacije na životnu sredinu; izazovi sa kojima se svet suočava, a koji se odnose na broj stanovnika Planete; obezbeđenje sigurnosti i dovoljnosti hrane; zaštita i očuvanje ekosistema; upotreba energetske resursa; implikacije daljeg industrijskog rasta i promene u kvalitetu rasta; integrisanje ekoloških i ekonomskih ciljeva razvoja prilikom donošenja odluka.

Održivi razvoj, kako proističe iz Izveštaja Brundtland komisije, objedinjuje dva ključna koncepta:⁵⁶

1. koncept potreba, pre svega osnovnih potreba siromašnih, kojima treba dati najviši prioritet,
2. ideju o ograničenjima, nametnutim stanjem tehnologije i društvenom organizacijom, koja umanjuje sposobnost okruženja da zadovoljava sadašnje i buduće potrebe.

Koncept održivog razvoja obezbeđuje okvir za integraciju ekološke politike i razvojne strategije, čime se razbija uverenje da se ekološka zaštita može ostvariti samo na račun ekonomskog razvoja. Otkako je obelodanjen pomenuti Izveštaj, mnoge zemlje i međunarodne organizacije su se saglasile da postoji urgentna potreba za vođenjem politike koja će doprinositi postizanju održivijih formi razvoja.

Kada se došlo do zaključka da su sterilne sektorske rasprave o stanju voda, šuma, obradive zemlje, vazduha i biodiverziteta, mimo odgovarajućeg koncepta društvenog i ekonomskog razvoja – pojavio se koncept održivog razvoja, najpre stidljivo u ekonomskoj teoriji, a kasnije i kao razvojni koncept u ostalim naukama.

Reč je o ideji da ljudi imaju pravo da bolje žive, više proizvode, uživaju blagodeti veće zaposlenosti i višeg dohotka, ali ne lišavajući buduće naraštaje istog takvog prava, pa se ovaj princip obično definiše kao “međugeneracijska pravda”.

⁵⁶ Jovanović Gavrilović, B., (2007)“Serbia Facing the Challenge of Sustainable“, u G. Rikalović – S. Devetaković, (eds.): Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics - Economic Policy and the Development of Serbia, Faculty of Economics of the University of Belgrade – Publishing Centre, Belgrade, p. 87-98

2. Koncept održivog razvoja

Održivi razvoj je najpre definisan kao razvoj koji daje šansu sadašnjim generacijama da žive bolje, ne uskraćujući isto pravo budućim generacijama. Ili još preciznije, održivi razvoj je takav razvoj koji podrazumeva ekonomski napredak i porast dohotka, ali na takav način da pruža budućim generacijama približno istu mogućnost. On podrazumeva eksploataciju prirode i njeno korišćenje za ekonomski napredak i dobrobit ljudi, ali na takav način da se očuvaju neophodne prirodne ravnoteže i pretpostavke razvoja koje neće doći u pitanje zbog načina odnosa ljudi prema prirodi danas.⁵⁷

Ideja održivosti je potekla iz potrebe da se zaštiti već dobrim delom ugrožena životna sredina, ali nije mogla da ostane čisto ideja o prirodnoj okolini, resursima i životnoj sredini, bez ekonomske konkretizacije. Život ljudi se temelji na njihovim ekonomskim aktivnostima a način obavljanja tih aktivnosti, preko tehnologije i inženjerstva u velikoj meri uslovljava da se dugoročne negativne posledice u najvećoj meri prelivaju na stanje životne sredine, resursa i prirode uopšte.

U svakom slučaju, ekonomija je odgovorna za konkretizaciju pojma održivosti, pa je tako koncept odmah dobio posebna ekonomska tumačenja, kao i tumačenja sa socio-filozofskog stanovišta. Održivost se prenela u sferu ekonomije, prava, politike, sociologije, tako da se počelo govoriti o tri osnovne dimenzije ili tri stuba održivosti (ekonomskoj, socijalnoj i ekološkoj). U ovom kontekstu, se može dodati i četvrta – institucionalna dimenzija, s obzirom da koncept uvek podrazumeva određene institucionalne aranžmane, koji proističu iz strategija, konvencija, zakona i drugih normativnih okvira, kao i sistema koje ljudi organizuju na nacionalnom, regionalnom i međunarodnom planu radi sprovođenja razvojnih koncepata i strategija.

Sam održivi razvoj je postao integralni koncept nečega što ne dovodi u pitanje bilo koju dimenziju društvenog razvoja, odnosno u onoj meri usaglašava ekonomske, tehnološke, ekološke, socijalne, političke, kulturne i moralne ciljeve, tako da društvo uspeva da se razvija ne ugrožavajući bilo koji od ovih aspekata.

3. Savremena percepcija održivog razvoja

Održivi razvoj je savremeni razvojni koncept koji istovremeno uvažava i obuhvata tri ključne dimenzije – ekonomsku, socijalnu i ekološku. Ovakav koncept poslednjih nekoliko decenija nalazi široku primenu kako u strateškim dokumentima poslovnog sveta, tako i u makroekonomskoj politici na nivou državnih institucija.

Održivi razvoj obezbeđuje usmeravanje budućeg razvoja, uz uspostavljanje balansa između socijalne, ekonomske i komponente zaštite životne sredine.

Na samitu u Geteborgu, u junu 2001. godine, predstavljena je Strategija održivog razvoja EU. Glavne pretnje održivom razvoju, koje predstavljaju izazov za dalji razvoj EU, su: klimatske promene, globalno zagrevanje, gubitak biodiverziteta, porast obima saobraćaja. Ova Strategija predstavljala je pripremu za predstojeći Svetski samit u Johaneshburgu 2002. godine.

⁵⁷ Đukić, P., (2011.), Održivi razvoj – utopija ili šansa za Srbiju, Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd str.12

Značajne teme o kojima se diskutovalo na ovoj Konferenciji bile su o ulozi kompanija u rešavanju globalnog problema zaštite životne sredine i implementaciji koncepta održivog razvoja. Ukazano je da bi upravo kompanije trebalo da preuzmu značajniju ulogu u rešavanju problema životne sredine. Međutim, istaknuto je na Konferenciji, da je ovaj cilj moguće ostvariti jedino u partnerstvu različitih kompanija, vladinih i nevladinih organizacija i lokalnih zajednica.⁵⁸

U literaturi ne postoji opšteprihvaćena definicija koncepta održivog razvoja koja je opšteprihvaćena. U tom smislu, održivi razvoj možemo definisati kao razvojni put koji osigurava da blagostanje „per capita“ ne opada u dužem vremenskom periodu. Koncept održivog razvoja bi trebalo prihvatiti kao proces u kome se odvijaju stalne promene u odnosima između društvenih, ekonomskih, i prirodnih sistema i procesa. Taj proces je dugoročan i zahteva pažljivo vođenu i postepenu politiku razvoja, jer su i izazovi na globalnom nivou sa kojima se čovečanstvo suočava veoma kompleksni. Neki od izazova na putu ostvarivanja održivog razvoja su: formiranje nove ekološke svesti, povećanje odgovornosti, veće uključivanje nauke u rešavanje aktuelnih problema zaštite životne sredine.⁵⁹

Suštinu koncepta održivog razvoja čini etički princip, odnosno briga o nasleđu. To znači da kvalitet budućih generacija ne sme da bude lošiji od kvaliteta života koji ima današnja generacija.

Postoji nekoliko karakteristika koncepta održivog razvoja koji proizilaze iz ove definicije. Najvažnije su:⁶⁰

- Jednakost, jer definicija održivog razvoja jasno ističe pitanje jednakosti. Briga za buduće generacije i zahtev za najmanje podjednakim kvalitetom života današnje i budućih generacija eksplicitno naglašavaju ovu dimenziju održivosti.
- Etičnost. Naime, potrebe sadašnje generacije se ne smeju zadovoljavati na štetu potreba tj. dobrobiti budućih generacija. Ova karakteristika održivog razvoja je poznata kao međugeneracijska pravičnost.
- Efikasnost. Ekonomska efikasnost je jedan od ključnih uslova za optimalno korišćenje prirodnih resursa.

Definisanje samog koncepta održivog razvoja je razmatrano od strane brojnih relevantnih institucija i bitnih međunarodnih faktora. Jedna zanimljiva definicija održivog razvoja, koja se autorima učinila interesantnom je i sledeća.

Definicija održivog razvoja jedne od uticajnih organizacija, kao što je Londonska komisija za održivi razvoj, (London Sustainable Development Commission) glasi: “održivi razvoj je dinamičan proces koji omogućava svim ljudima da realizuju svoje potencijale i poboljšaju kvalitet života na način koji istovremeno štiti i unapređuje Zemljine sisteme za podršku življenju”.⁶¹

⁵⁸ Serbia Approaching the Summit on Sustainable Development – Johannesburg 2002, Preliminary Seminar, Ministry for the Protection of Natural Resources and the Environment, Belgrade

⁵⁹ Jovanović, S., Radukić, S., Petrović-Randelović, M., (2011), Teorijski i institucionalni okvir održivog razvoja, Niš, str. 53.

⁶⁰ Hussen, A., Principles of Environmental Economics, Routledge, New York, 2004, str. 269.

⁶¹ London Sustainable Development Commission, <http://www.lsx.org.uk/whysus/page 2760.aspx> [pristup 18.09.2017.]

Koncept održivog razvoja podrazumeva jedan savremeni pristup koji uključuje sve relevantne činioce kao limitirajuće faktore koji se posmatraju na jedan celovit način, a sve u cilju poboljšanja životnog okruženja i činjenja prijatnijeg mesta za življenje svih ljudi na Planeti.

4. Ekološka komponenta održivog razvoja

Ekologija je važna komponenta međunarodnih aktivnosti sa značajnim uticajem na koncipiranje kvaliteta proizvoda, politiku cena, promocije i kanala prometa u međunarodnim tokovima. Poštovanje ekonomskih postulata se danas može smatrati sastavnim delom paketa nedodirljivih vrednosti koje pojedinim firmama omogućava postizanje konkurentskih prednosti, što je veoma bitno sa stanovišta izgrađivanja ukupne konkurentске prednosti firme. Finkelstein⁶² ističe da ni prva ni druga industrijska revolucija nisu imale osećaj za životnu sredinu, tako da je zemlja često bila nemilosrdno eksploatisana, a vazduh i voda su prema klasičnoj ekonomskoj teoriji predstavljale slobodna dobra. Međutim, danas većina stručnjaka shvata da mehanizam tradicionalne ekonomije zasnovane na ceni koštanja suviše usko definiše stvarnu cenu koje društvo plaća zbog zloupotrebe čovekove okoline.

Postoje sumnje da strane direktne investicije (SDI) promoviše ekonomski rast ali treba napomenuti da one istovremeno mogu uticati negativno na prirodno okruženje.⁶³ Ekološki propisi su glavno sredstvo koje internacionalizuje troškove zaštite životne sredine kroz ekonomsku aktivnost firme. Stoga, u cilju privlačenja stranih investicija, vlade zemalja u razvoju imaju tendenciju da ugroze životnu sredinu kroz opušteni odnos prema stranim investitorima ili ne sprovode regulative. Kao rezultat toga, preduzeća prebacuju svoje poslovanje na one zemlje u razvoju gde imaju niži trošak proizvodnje po jedinici. Veruje se da strane kompanije u praksi bolje koriste menadžment i napredne tehnologije koje dovode do zdravijeg okruženja u zemlji domaćinu. Ipak se pokazalo u praksi da su trendovi u zaštiti životne sredine od strane stranih kompanija neodrživi. Empirijski dokazi upravo to i pokazuju i to naročito u sektorima koji su energetske intenzivni i zasnovani na tehnologijama.

Ekonomski rast putem brze industrijalizacije uslovljen je i rastućim ekološkim posledicama. Povezanost kvaliteta životne sredine sa ekonomskim razvojem izazvala je burnu raspravu u poslednjoj deceniji. Empirijske studije su takođe podržale ovakav odnos između degradacije životne sredine i ekonomskog rasta.⁶⁴ Potvrđuje se pretpostavka da se degradacija životne sredine u početku povećava, dostiže maksimum i nakon toga se smanjuje, kao i ekonomski razvoj. Ova sistematska inverzna relacije u obliku slova U je označena kao Kuznecova kriva (EKC).

Ekonomski rast bez presedana je pratio problem zagađenje životne sredine. Na primer, prosečna godišnja emisija CO₂ po glavi stanovnika je povećana sa 3,38 tona u periodu od 1986-1990. godine na 3,82 metričkih tona u periodu od 2000 – 2005. godine. Rezultati pokazuju da je Kuznecova kriva potvrđena u odabranim zemljama, tačnije 110 posmatranih zemalja, i da strane direktne investicije doprinose povećanju ekoloških degradacija. U literaturi se takođe ističe da se ekonomski uspeh zemalja postiže i na račun degradacije

⁶² Finkelstein, J., (1991) Capitalism and Technology, The World & I (November)

⁶³ Xing, Y. And Kolstad, C. (2002) „Do lax environment regulations attract foreign investment?“ Environmental and Resource Economics, p.21

⁶⁴ Rothman, D.S. (1998) „Environmental Kuznets curve – real progress or passing the buck?: A case for consumption-base approaches, Ecological Economics, 25 p.186

životne sredine. Grossman, i Krueger,⁶⁵ su pokazali da ekonomski rast dovodi do degradacije životne sredine kada je BDP po glavi stanovnika zemlje manji od US \$ 8000.

Dinamična privreda, zajedno sa socijalnom jednakošću i održivim korišćenjem resursa, čine temelje održivog razvoja. Polazeći od činjenice da je koncept održivog razvoja nastao kao posledica uverenja da su ekološki menadžment i racionalno korišćenje prirodnih resursa neophodan preduslov za ostvarivanje "razvoja bez ekološke degradacije", s pravom se postavlja pitanje na koji način je moguće ostvariti skladniji odnos između zaštite životne sredine i potrebe za ubrzanim privrednim razvojem.

5. Međusobna korelacija između privrednog rasta i zaštite životne sredine

Postojanje čvrste veze između privrednog razvoja i zaštite životne sredine, potvrđuje činjenica da privredni razvoj nudi nove mogućnosti za zaštitu životne sredine, stvaranjem uslova za primenu napredne ekološke tehnologije i menadžment sistema, ali i podsticanjem ekološki podobnih modela potrošnje. Privredni rast može doprineti ostvarivanju održivog razvoja, ali i naneti ogromnu štetu životnoj sredini u slučaju odsustva primene adekvatnih mera regulacije i nepostojanja institucija koje regulišu tržište i obezbeđuju donošenje odluka na demokratski način.

Politika zaštite životne sredine ima za cilj rešavanje brojnih i sve značajnijih problema životne sredine uz obezbeđenje privrednog rasta, odnosno održavanje ekološke ravnoteže uz istovremeno ubrzanje dinamike razvoja privrede.

Ključni principi politike zaštite životne sredine su sledeći:

- usaglašavanje privrednog razvoja sa potrebama za očuvanjem ekološke ravnoteže,
- delovanje u pravcu stvaranja novih potreba koje su u saglasnosti sa principima ekološke bezbednosti,
- težište u aplikaciji i komercijalnoj valorizaciji onih magistralnih pravaca savremenog naučno-tehničkog progressa koji su maksimalno u funkciji zadovoljenja sve oštrijih ekoloških standarda,
- vođenje odgovarajuće demografske politike. U kontekstu ekološke dimenzije, to je politika koja nastoji da obezbedi priraštaj stanovništva koji može nesmetano podržavati postojeći ekonomski rast i aktuelni razvoj nauke i tehnologije.⁶⁶

U toku poslednjih nekoliko decenija, uloga multinacionalnih kompanija kao direktnih predstavnika stranih direktnih investicija, u održivom razvoju predstavljala je jednu od najkontraverznijih rasprava među ekonomistima u čijem fokusu su pitanja i problemi iz domena životne sredine. Gledišta o ulozi stranih direktnih investicija u održivom razvoju se razlikuju i kreću se od:

- onih koji ih proglašavaju glavnim krivcima za rastuću ekološku degradaciju i neodrživost aktuelnih modela razvoja,

⁶⁵ Grossman, G.M. and Krueger, A.B. (1995)., "Economic growth and the environment", Quarterly Journal of Economics, 60 p. 233

⁶⁶ Цветановић, С., Лововић, Д., (2006) Економска политика Европске уније – нова европска економија, Економски факултет, Ниш, 2006, стр. 192.

- do onih koji u njima vide glavnu pokretačku snagu razvoja i vodećeg faktora za uklanjanje prepreka koje razdvajaju zemlje i sputavaju međunarodne ekonomske odnose, kao i faktora koji u kontekstu globalnih promena doprinose smanjivanju razlika u nivou razvijenosti i ostvarivanju vizije globalnog održivog razvoja.

Ekološki ekonomisti se kritički odnose prema stranim direktnim investicijama i njihovom odnosu prema održivom razvoju i zaštiti životne sredine, i iznose pesimističke stavove u pogledu njihovog doprinosa zaštiti i očuvanju životne sredine u zemljama u razvoju. Po njihovom mišljenju, rukovođene profitnom motivacijom, multinacionalne korporacije kao nosioci stranih direktnih investicija, će vršiti realokaciju ekološki rizičnih proizvoda iz jedne zemlje u drugu, sve dok ne nađu pravo tržište za te proizvode. Pod pritiskom gorućih razvojnih problema, manje razvijene zemlje su prinuđene da propisuju slabe ekološke standarde kako bi privukle inostrane investitore. Zbog visokih troškova usklađivanja sa čvršćim ekološkim standardima u razvijenom svetu, zemlje u razvoju, će usled toga, postati luke za ekološki štetne industrije multinacionalnih korporacija iz razvijenog sveta.

Ove konstatacije su potvrđene i brojnim izvršenim istraživanjima koja su podržala tezu o realokaciji prljavih industrija ka zemljama u razvoju. Na primer, UNEP (1981) je pružio dokaze o realokaciji nekih rizičnih industrija iz SAD ka Meksiku upravo zahvaljujući ekološkim faktorima. Za Kortena prema tome “ekonomska globalizacija pruža veće mogućnosti bogatijima da prenose svoje ekološke namete siromašnijim izvozom otpada i ekološki štetnih fabrika. Mani i Wheeler ukazuju na migraciju nekih japanskih prljavih sektora, kao i američkih, ka njihovim trgovinskim partnerima.⁶⁷

Međutim, ovakav trend nije tipičan za kretanja u okviru evropske industrije. Slabost ekoloških propisa može biti jača strana stranih direktnih investicija u tim sektorima u poređenju sa industrijama koje su manje intenzivne po pitanju zagađenja, kao što su električna i neelektrična mašinerija, transportna oprema i proizvodnja hrane. Mabey i McNally ističu da prljave industrije, bilo da su resursno intenzivne ili intenzivne po pitanju zagađenja, u kojima su ekološki troškovi veći, mogu bežati ka manje čvrstim režimima ekološke regulacije. Slične dokaze pružio je i Rasiah,⁶⁸ koji je analizirajući odnos između multinacionalnih korporacija i životne sredine na primeru Malezije, ustanovio da multinacionalne korporacije vrše transfer ekološki inferiornije mašinerije ka Maleziji, usled nižih ekoloških standarda u Maleziji.

Za razliku od njih, neoliberalni ekonomisti tvrde da su multinacionalne korporacije najznačajniji pokretači održivog razvoja, budući da se one javljaju kao kreatori i vlasnici savremene i ekološki čistije tehnologije, kao i iz razloga što slede bolju menadžersku praksu koja može biti direktno transferisana do njihovih afilijacija u zemljama u razvoju. Usled toga, umesto luka zagađenja, strane direktne investicije preko multinacionalnih kompanija stvaraju oreole zagađenja u zemljama u razvoju kroz izvoz moderne tehnologije. “Raspoložive činjenice pokazuju da u nekim sektorima oreoli zagađenja zaista postoje. Ova hipoteza je i

⁶⁷ Mani, M., Wheeler, D., In Search of Pollution Havens? Dirty Industry in the World Economy 1960-1995, Journal of Environment & Development, No. 7:3, 1998, str. 215-247.

⁶⁸ Rasiah, R., Transnational Corporations and the Environment: From Pollution Havens to Sustainable Development, WWF-UK Report, July 1998. str.41

potvrđena u energetskom sektoru, u kome korišćenje novije i superiornije tehnologije može doneti značajne ekološke uštede”⁶⁹

6. Zaključak

Da bi osigurali da strane direktne investicije ne uzrokuju značajne štete po životnu sredinu, neophodno je izgraditi regulacioni kapacitet većine zemalja tako da bude u stanju da sprovedi i bude dosledan višim nacionalnim i međunarodnim standardima životne sredine. Poboljšanje standarda može jednostavno obuhvatiti bolju primenu postojećeg zakonodavstva o proceni uticaja na životnu sredinu ili pravila odgovornosti investitora. Pažnju bi trebalo usmeriti na funkcionisanje institucija na mezo-nivou (regionalne, opštinske i lokalne vlasti), jer se na tim nivoima direktno kontrolišu planiranje, korišćenje resursa i privatne aktivnosti.

Danas je opšte prihvaćeno da multinacionalne korporacije pri realizaciji svojih prekograničnih investicionih aktivnosti primenjuju standardizovanu tehnologiju i ekološke menadžment sisteme bez obzira na stepen razvijenosti zemlje domaćina i nivo primene ekoloških propisa.

Bez obzira da li se prati zeleni rast iz perspektive ekonomske politike ili zaštite životne sredine, preporuke su i dalje donekle poznate.

7. Literatura

- [1] Arandelović, Z., Petrović-Randelović, M., Does Foreign Direct Investment Harm the Host County's Environmental Performance? An Analytical Assessment, *Economic themes*, No.6/2006, Faculty of Economics, Niš, 2006, str. 4
- [2] Цветановић, С., Јововић, Д., (2006)Економска политика Европске уније – нова европска економија, Економски факултет, Ниш, 2006, стр. 192.
- [3] Finkelstein, J.,(1991) Capitalism and Technology, *The World & I* (November)
- [4] Grossman, G.M. and Krueger, A.B. (1995)., “Economic growth and the environment”, *Quarterly Journal of Economics*, 60 p. 233
- [5] Đukić, P., (2011.), Održivi razvoj – utopiја ili šansa za Srbiju, Tehnološko-metalurški fakultet, Univerzitet u Beogradu, Beograd str.12
- [6] Hussen, A., *Principles of Environmental Economics*, Routledge, New York, 2004, str. 269.
- [7] London Sustainable Development Commission, <http://www.lsx.org.uk/whysus/page2760.aspx> [pristup 18.09.2017.]
- [8] Jovanović, S., Radukić, S., Petrović-Randelović, M., (2011), Teorijski i institucionalni okvir održivog razvoja, Niš, str. 53.
- [9] Jovanović Gavrilović, B., (2007)“Serbia Facing the Challenge of Sustainable“, u G. Rikalović – S. Devetaković, (eds.): *Contemporary Challenges of Theory and Practice in Economics - Economic Policy and the Development of Serbia*, Faculty of Economics of the University of Belgrade – Publishing Centre, Belgrade, p. 87-98

⁶⁹ Arandelović, Z., Petrović-Randelović, M., Does Foreign Direct Investment Harm the Host County's Environmental Performance? An Analytical Assessment, *Economic themes*, No.6/2006, Faculty of Economics, Niš, 2006, str. 4

- [10] Mani, M., Wheeler, D., In Search of Pollution Havens? Dirty Industry in the World Economy 1960-1995, *Journal of Environment & Development*, No. 7:3, 1998, str. 215-247.
- [11] Nestorović, O., Milosavljević, Z., Milosavljević, G., Ekološki rizici i ekonomija u održivom razvoju, *International scientific conference „Management 2010“* Kruševac, ISBN 978-86-84909-69-7, str. 346-353
- [12] Rasiah, R., *Transnational Corporations and the Environment: From Pollution Havens to Sustainable Development*, WWF-UK Report, July 1998. str.41
- [13] Rothman, D.S. (1998) „Environmental Kuznets curve – real progress or passing the buck?: A case for consumption-base approaches, *Ecological Economics*, 25 p.186
- [14] *Serbia Approaching the Summit on Sustainable Development – Johannesburg 2002, Preliminary Seminar*, Ministry for the Protection of Natural Resources and the Environment, Belgrade
- [15] Xing, Y. And Kolstad, C. (2002) „Do lax environment regulations attract foreign investment?“ *Environmental and Resource Economics*, p.21

